

MYKOLO KAZIMIERO RADVILOS ŽUVELĖS PILIGRIMYSTĖ

Vika VELIČKAITĖ

Straipsnyje analizuojamas LDK Didžiojo etmono ir Vilniaus vaivados Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės pamaldumas stebuklais garsėjantiems atvaizdams Abiejų Tautų Respublikoje. Pagrindinis šio tyrimo šaltinis yra M. K. Radvilos Žuvelės rašytas dienoraštis, apimantis 1719–1761 m. laikotarpį. Didikas skrupulingai fiksuoja savo kasdienius įvykius, ypač akcentuodamas religinį gyvenimą: žymėdavęs kada ir kur klausė šv. Mišias, atliko išpažintį, priėmė Švč. Sakramentą. Didelis dėmesys buvo skirtas ir stebuklais garsėjančių atvaizdų Abiejų Tautų Respublikoje lankymui. Šiame straipsnyje apžvelgiami ir trumpai pristatomi dažniausiai Radvilos Žuvelės lankyti stebuklingi atvaizdai, turėję ypatingą svarbą jo gyvenime – Sverženiaus, Žirovicų, Lešnos, Barūnų, Bialyničių Dievo Motinos paveikslai, Miliatino Nukryžiuotojo, Nesvyžiaus šv. Mykolo arkangelo atvaizdai.

Reikšminiai žodžiai: *Radvilos, piligrimystė, kelionė, stebuklas, atvaizdas, dienoraštis.*

■ Gyvenimo pabaigoje Žuvelė pramintas Mykolas Kazimieras Radvila (1702–1762) tokiais žodžiais paliudijo stebuklą, įvykusį jo namuose, Nesvyžiuje, prie pilies koplyčios Švč. Mergelės Marijos atvaizdo:

„<...> Po mišų pilies koplyčioje giedojome „Te Deum Laudamus“, dėkodami Švč. Mergelei Marijai už aklojo Kostrubajaus, kuris praregėjo po 14 metų trukusio kasdienio rožančiaus giedojimo šioje koplyčioje¹, užtarimą, kuo jis pats prisiekė ir mes visi žinojome, kad buvo neregys. Išties šis valdovo Jono Sobieskio iš Vengrijos atsivežtas paveikslas padarė stebuklą. Tebūnie Viešpats pašlovintas per amžius.“²

Stebuklas iš esmės keičia sakralios erdvės vertę, o jį patyrę žmonės pelno didžią malonę. Radvila Žuvelė, baroko epochos žmogus, nepraleisdavo progos aplankyti ir pagerbti stebuklais garsėjančių paveikslų. Tai liudija jo kone kasdien beveik 40 metų (1619–1961) rašytas dienoraštis, kurį, kaip savo gyvenimo liudijimą, ketino palikti vaikams³. Šio dienoraščio įrašai ir yra pagrindinis šio straipsnio šaltinis.

1 Tikriausiai turimos omeny neregio maldos prie atvaizdo, ne pačioje koplyčioje, nes koplyčia buvo pašventinta tik 1758 m.

2 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 2200.

3 Šis 2238 puslapių šaltinis jau yra suskaitmenintas, su jo tekstu galima susipažinti Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje (Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie (AGAD); Archiwum Radziwiłłów (AR) 354, dz. VI, sygn. 2-80a, Kopia diariusza Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeńko“ (1702-1762), hetmana wielkiego litewskiego i wojewody wileńskiego s zapiskami z lat [1702] 1719-1761 r.

Menotyrininkė Tojana Račiūnaitė pastebi, kad viena iš pamaldumo formų, puikiai atskleidžiančių malonių troškimą, buvo šiomis malonėmis garsėjančių atvaizdų lankymas. Savo monografijoje „Atvaizdo gyvastis: Švč. Mergelės Marijos stebuklingųjų atvaizdų patirtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII–XVIII a.“ ji suformuluoja problemą, kuri aktuali ir šiam tyrimui: „<...> remdamiesi [prie šv. paveikslų vykstančių, – *aut.*] stebuklų knygoose pateiktais duomenimis, galime brėžti kiekvieno stebuklais garsėjančio atvaizdo piligrimystės žemėlapi, fiksuoti jų „kulto geografią“, tačiau tik retais atvejais (daugiausia asmeninių dienoraščių ar laidotuvių pamoksluose paminėtų biografinių faktų pagrindu) galime įsivaizduoti pavienio asmens piligrimystės žemėlapi“ (Račiūnaitė 2014: 201, 207). Tokiam tyrimui reikalingos informacijos rasime tik retame didiko dienoraštyje ar šeimos knygoje (lot. *Silva rerum*). Todėl kelis dešimtmečius aprėpiantis M. K. Radvilos Žuvelės dienoraštis yra ypatingos vertės šaltinis, leidžiantis ne tik atkurti šio konkretaus asmens piligrimystės žemėlapi, bet ir įvertinti maldingųjų kelionių motyvus, pamaldumo raiškos būdus. Vieno asmens atvejis gali pasitarnauti kaip labai raiški visos istorinės epochos piligriminės kultūros iliustracija. To siekia ir šiame straipsnyje, nagrinėjant Radvilos dienoraščio įrašus apie stebuklais garsėjančius atvaizdus, turėjusius ypatingą reikšmę šio didiko gyvenime. Daroma prielaida, kad šio didiko pamaldumo liudijimai atskleidžia ir bendresnes to meto tendencijas.

Piligrimystė plačiai suprantama kaip tolimesnė kelionė į svečią šalį prie pasaulinio garso šventybės. Tokiai kelionei ne kiekvienas galėjo ryžtis,

ji reikalavo ne tik stipraus tikėjimo, bet ir finansinių galimybių. Žinome, kad Radvilai Žuvelei tokiai kelionei lėšų pakako. Jaunystės metais jis jau buvo keliavęs po Europą, tačiau ši kelionė buvo veikiau pažintinė nei maldingoji. Tikroji piligrimystės esmė – asmens nusiteikimas ir ketinimas aplankyti vieną ar kitą sakralų objektą. Šiai patirčiai reikia ruoštis iš anksto: meditacijomis piligriminei kelionei nuteikti savo sielą ir protą, pasiryžti kelyje laukiantiems išbandymams ir sunkumams. Tad piligrimystėje svarbiausia yra vidinė intencija bei tikinčiojo noras aplankyti ir malda pašlovinti jam svarbų atvaizdą ar relikviją. Išankstinis fizinis piligrimo pasirengimas galėjo būti ir minimalus (pavyzdžiui, pėsčiomis jis galėjo įveikti tik dalį kelio). Radvila Žuvelė vykdavo būtent į tokias piligrimines keliones.

Straipsnyje bus aptarti didiko aplankytieji stebuklingais laikyti paveikslai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) ir Lenkijos Karalystėje. Lentelėje nurodyti visi Radvilos Žuvelės aplankyti ir dienoraštyje paminėti stebuklingieji atvaizdai (čia taip pat pateikiami vietovių pavadinimai lenkų, gudų ir ukrainiečių kalbomis), žemėlapyje pažymėtos LDK teritorijoje buvusios vietovės, kuriose Radvila lankė malonėmis garsėjančius paveikslus.

RADVILOS ŽUVELĖS DIENORAŠČIO TYRIMAI

M. K. Radvila Žuvelė buvo Vilniaus vaivada ir LDK didysis etmonas. Vis dėlto istorikų jis nėra vertinamas kaip ryškus politinis veikėjas, iškilus mąstytojas ar karo meno virtuožas, tad lietuviškoje historiografijoje jis nėra plačiau aptartas. Kiek įdėmiau šio didiko gyvenimą tyrinėjo Lenkijos istorikai: visi pagrindiniai Radvilos Žuvelės veiklos aspektai yra glaustai apžvelgiami ne vienoje biogramoje (Dymnicka-Woloszyńska 1987: 298–306; Leśniewski 1992: 135–157; Nagielski 2006: 276–290; Rakutis 2008: 212–218). Išsamiau tirti atskiri jo gyvenimo epizodai, pavyzdžiui, santykiai su pirmąja žmona Pranciška Uršule Višnioviecka ar neįvykusi jo santuoka su Marija Sofija Sieniavska, taip pat Radvilų milicijos organizavimas, Radvilų giminės suburtas klientų ratas, ekonominė padėtis ir kt. (Sajkowski 1965; Muszyńska 2013: 89–100; Rakutis 2005: 101–162; Zielińska 1971: 398–417). Vis dėlto dažniausiai jo veikla aptariama giminės kontekste, retai tesuteikiant jam galimybę tapti centrine figūra.

Prakalbinti ši herojų iš tiesų verta. Minėtame dienoraštyje Radvila Žuvelė trumpai aprašydavo

Mykolas Kazimieras Radvila Žuvelė (Rybeńko; Рыбанька) (1702–1762). XVIII a. portretas.

tądien atliktus darbus, pasižymėdavo, kas paliko įspūdį, kur keliavo, ką sutiko kelyje. Bene pirmieji šio šaltinio ištraukas paskelbė baltarusiai – 1994 m. Vaclavas Areška (Вацлаў Арэшка) žurnale „Спадчына“ paskelbė 1719–1725 m. dienoraščio ištraukas, kurias transkribavo iš Minsko archyve saugomo XIX a. nuorašo (Арэшка 1994). Jis vēlesnis nei Varšuvoje saugomas XVIII a. nuorašas, kurio tikrumą liudija Radvilos Žuvelės parašas kiekvienų metų pabaigoje, todėl minėtoje publikacijoje pasitaiko netikslumų, praleistų įrašų, svarbių dienoraščio vientisumui. Joje trūksta ir istoriko komentarų, kurie atskleistų istorinį dienoraščio rašymo laiką ir kontekstą. Po dešimtmečio dienoraščio ištraukas apie Radvilos Žuvelės keliones į dabartinės Lenkijos pamarį publikavo lenkų istorikas Ježis Dygdala (Jerzy Dygdała). Tai lokaliai istorijai skirta mokslinė publikacija, su istoriko komentarais ir įvadinio straipsniu (Dygdała 2013). Kitas lenkų istorikas Alojzas Saikovskis (Alojzy Sajkowski) paskelbė dienoraščio ištraukas, atskleidžiančias M. K. Radvilos ir jo pirmosios žmonos Uršulės Pranciškos Višniovieckos santykius (Sajkowski 1965).

Dienoraštis yra labai vertingas istorinis šaltinis, nes jame atsiskleidžia ne tik Radvilos Žuvelės asmenybė, bet ir vėlyvojo baroko epocha. XVIII a. pirmoji pusė – sudėtingas kultūrinis ir politinis laikotarpis Abiejų Tautų Respublikai

Nesvyžius – Radvilų giminės miestas. 1604 m. Tomašo Makovskio raižinys.

(ATR). Valstybę ištiko stagnacija, todėl mokslininkai, tiriantys šį laikotarpį, paprastai siekia suprasti ir permąstyti dalykus, kurie nenumaldomai stūmė valstybę link žlugimo. Tuo tarpu Radvilos Žuvelės dvare gyvenimas tekėjo įprastine vaga: ekonominė padėtis gerėjo, valdos plėtėsi, valdovas rodė savo palankumą, gimdavo vaikai, lankydavosi svečiai, vyko pokyliai ir spektakliai privačiame Radvilos žmonos Uršulės Pranciškos Višniovieckos teatre. Iš dienoraščio įrašų matyti, kad Radvila Žuvelė net neįtarė artėjant valstybės padalijimus, nejuto grėsmės nei sau, nei savo giminei. Nežinojo, kad būtent jis taps paskutiniu jojo savo giminėje baroko epochos atstovu. Jo sūnus Karolis Stanislovas Radvila amžininkų akyse jau bus laikomas praeities tradicijų įsikibusiu keistuočiu, kuris Apšvietos epochoje nesugebėjo išlaikyti barokinės Radvilų giminės didybės ir įmantrumo.

Šiame straipsnyje taip pat gilinamasi tik į vieną Radvilos Žuvelės veiklos aspektą – jo asmeninio pamaldumo ypatumus. O tiksliau – piligrimystę. Rūpėjo atsekti, kokius tuo metu stebuklingais laikomus atvaizdus didikas lankė ir aprašė dienoraštyje. Pasitelktas ir Nesvyžiaus pilies inventorių⁴, kuriame išvardinti oratoriume esantys daiktai. Ten buvo šventųjų atvaizdai bei XVIII vid. Radvilai Žuvelėi dedikuotas leidinys, kuriame aprašyti su Sverženiaus Dievo Motinos atvaizdu siejami stebuklai (Siekierski 1985).

Straipsnyje remiamasi ir T. Račiūnaitės monografija „Atvaizdo gyvastis“ bei lenkų istoriko

Piotro Chomiko darbu „Kult ikon Matki Bożej w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku“, kuriame aprašomi garsūs LDK šventieji atvaizdai (Chomik 2003; Račiūnaitė 2014). Liepos Gričiūtės–Švėrebiėnės monografija „XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“ padeda geriau suvokti procesijų reikšmę vykstant į maldingąsias keliones (Gričiūtė–Švėrebiėnė 2011).

RADVILOS ŽUVELĖS LANKYTIEJI STEBUKLINGIEJI ATVAIZDAI

Tikėjimas stebuklingų atvaizdų galia buvo itin paplitęs XVIII a. pirmoje pusėje. L. Gričiūtė–Švėrebiėnė nurodo, kad XVIII a. LDK buvo karūnuoti 6 stebuklais pagarsėję Švč. Mergelės Marijos paveikslai: tai Trakuose, Kodenyje, Bialyničiuose ir Vilniuje, Šv. Mykolo arkangelo bažnyčioje, buvę (ir esantys) atvaizdai. (Net penki iš jų vainikuoti Radvilos Žuvelės gyvenamuoju laikotarpiu, vienintelis Kodenio Dievo Motinos paveikslas nebuvo paminėtas dienoraštyje). Tai atspindi ypatingą to meto tikinčiųjų pagarbą išvardintiems atvaizdams, o jų lankymas liudija tiek konkretaus žmogaus pamaldumą, tiek šios epochos piligrimystės tradicijas. Radvilos Žuvelės gyvenimo metais stebuklais garsėjančių atvaizdų garbinimas ir lankymas buvo pasiekęs kulminaciją.

Iš dienoraščių matyti, kad Radvila Žuvelė daug keliavo, kone kasdien žymėdavosi pietų poilsio, nakvynės vietas ir pakeliui aplankytas vietas. Pavyzdžiui, 1719–1728 m. dienoraštyje

4 AGAD, AR, dz. XXV, jed. 2701/1.

Žirovicų Švč. Dievo Motina. B. Černiavskio raižinys. XVIII a. pab. Saugoma Lietuvos dailės muziejuje.

paminėti 907 vietovardžiai. Per dešimtmetį aplankytos vietos – miestai, miesteliai, dvarai, kaimai – atspindi dažniausias kelionių kryptis ir maršrutus. Kone kas trečią dieną jis sėdavo į karietą ir leisdavosi į kelionę. Pakeliui pusryčiaudavo vienoje savo valdoje, pietaudavo – kitoje, o nakvodavo – trečioje. Keliaudamas jis dažnai rasdavo laiko aplankyti ir stebuklais pagarsėjusius paveikslus, norėjo pabūti tokio paveikslo pašventintoje erdvėje, dalyvauti Mišiose, atlikti išpažintį ir priimti Švč. Sakramentą. Iš dienoraščių įrašų matyti, kad per metus Radvila aplankydavo nuo vieno iki šešių stebuklingų paveikslų. Jaunystėje dar pasitaikydavo metų, kai dienoraštyje nepaminėdavo nė vieno atvaizdo, tačiau ilgai apie juos užsimenama vis dažniau. Daugiausiai lankyti Švč. Dievo Motinos paveikslai (net 23

iš 27 paminėtų stebuklais garsėjančių atvaizdų), taip pat didiko globėjo šv. Mykolo arkangelo, Nukryžiuotojo Jėzaus Kristaus, šv. Pilypo Nerio ir šv. Antano paveikslai. Ypatingai vertinti ir dažniausiai dienoraštyje minimi du unitų bazilijonų cerkvėse esantys stebuklingieji Dievo Motinos atvaizdai – Sverženiuje ir Žirovicuose⁵.

ŽIROVICŲ DIEVO MOTINA

Žirovicų Dievo Motinos paveikslas galėjo egzistuoti jau XV a. pabaigoje. Tai buvo vienas labiausiai garbinamų atvaizdų ne tik LDK, bet ir visoje ATR (Chomik 2003: 49). Legendoje pasakojama, kad

5 Vietovardžių pavadinimus lenkų ir / ar baltarusių kalbomis žr. lentelėje.

1514 m. avis ganę piemenys išvydo Dievo Motinos atvaizdą laukinėje kriaušėje. Šioje vietoje buvo pastatyta cerkvė, tapusi svarbiu stačiatikių piligrimystės centru. Kai cerkvės fundatoriaus Aleksandro Soltano palikuonys Jonas ir Jaroslavas Soltanai atsivertė į kalvinizmą, o po to – į katalikybę, atvaizdo reikšmė buvo sumenkusi (Chomik 2003: 49). Jis vėl išgarsėjo, kai 1613 m. Brastos kaštelionas Jonas Elijas Meleška tuometinio šv. Trejybės vienuolyno arkimandrito Juozapato Kuncevičiaus dėka tapo unitu ir Žirovicų vienuolyną dovanavo Unitų Bažnyčiai (Černius 2015: 381). J. Kuncevičius svariai prisidėjo prie šio atvaizdo garsinimo, o Brastos uniją⁶ itin palaikęs kunigaikštis Leonas Sapiega suteikė vienuolynui fundaciją. Galiausiai 1630 m. Žirovicai tapo Kijevo metropolitų valda. Ypatingą pagarbą šis paveikslas pelnė po to, kai 1719 m. Romos Bazilijonų rezidencijoje buvo sukurta jo kopija ir apie ją sužinojo dar daugiau žmonių (Chomik 2003: 58). Jis tapęs svarbiu ne tik LDK tikintiesiems, bet ir pripažintas Šventojo Sosto.

Nesvyžiaus Radvilos tiesiogiai prisidėjo prie šio paveikslo karūnacijos, kuri vyko 1730 m. rugpjūčio 19 d. Popiežiaus Benedikto XIII pašventintas karūnas atgabeno Žuvelės brolis Jeronimas Florijonas, o motina Ona Kotryna Sanguška Radvilienė dovanavo brangakmenius karūnomis papuošti. Pats didikas karūnacijoje nedalyvavo, tačiau rugpjūčio 14 d. dienoraštyje užrašė, kad būdamas Balstogėje išlydėjo savo brolių, o kitą dieną – ir motiną į Žirovicus⁷. Tad Žirovicų Dievo Motinos karūnacijoje Radvilų giminei buvo atstovaujama pakankamai svariai. Netrukus popiežius leido bazilijonams įsteigti Žirovicų Dievo Motinos karūnacijos vardo broliją. 1733 m. Radvila pasižymėjo, kad lankydamasis šioje bažnyčioje atliko išpažintį ir tapo šios brolijos nariu⁸. Dienoraštyje šis paveikslas tiesiogiai paminėtas 9 kartus, tačiau tikėtina, kad atvaizdas lankytas dažniau, nes Žirovicų mieste Radvila svečiavosi gana dažnai⁹.

6 Bažnytinė Brastos unija pasirašyta 1596 m. spalio 18 d. Pagal ją ATR Stačiatikių Bažnyčia susijungė su Katalikų Bažnyčia. Taip susikūrė nauja konfesija – graikų apeigų katalikai, dažnai vadinami unitais. Jie laikėsi Stačiatikių (graikų) Bažnyčios apeigų, tačiau Bažnyčios galva pripažino ne Konstantinopolio ar Maskvos patriarchą, o Romos popiežių.

7 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0389.

8 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0535.

9 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1720 m. s. 0042, 1725 m. s. 0207, 1726 m. s. 0211, 1728 m. s. 0236 ir tt.

SVERŽENIAUS DIEVO MOTINA

Tikima, kad Sverženiaus Dievo Motinos atvaizdas apie 1500 m. buvo rastas girioje augusiame medyje. Toje vietoje, kur buvo rastas paveikslas, pastatyta stačiatikių cerkvė, kuri po Brastos unijos perėjo unitams. Nuo 1636 m. pradėti fiksuoti šio atvaizdo malonės dėka vykę stebuklai. Jie buvo išsamiai aprašyti 1754 m. M. K. Radvilai Žuvelei dedikuotame leidinyje (Siekierski 1985: 44). P. Chomikas šio leidinio pasirodymą sieja su tuo, kad 1743 m. Radvilos Žuvelės lėšomis buvo sumūrytas Sverženiaus bazilijonų vienuolynas ir įkurta viena iš dviejų visoje ATR teritorijoje buvusių seminarijų (Chomik 2003: 137).

Atvaizdas buvo svarbus ne vienai Radvilų kartai, o Radvilai Žuvelei ir jo šeimai suteikė daug malonių. Prie Sverženiaus Dievo Motinos paveikslo melstasi ypatingais atvejais: ištikus nelaimėi, susirgus pačiam Radvilai ar jo artimiausiems šeimos nariams. Jaunojo didiko dienoraštyje pirmasis apsilankymas Sverženiuje minimas 1720 m. birželio 29 d.¹⁰ Tuo metu buvo ruošiamasi tėvo Karolio Stanislovo Radvilos laidotuvėms ir lankytos svarbiausios valdų šventovės. Drauge keliavo motina ir Lucko vyskupas Joachimas Pšependovskis. Dienoraštyje šių vizitų tikslas nenurodytas, tačiau galime numanyti, kad lankantis giminei reikšmingiausiose bažnyčiose tartasi dėl pamaldų už mirusiojo sielą. Per savaitę buvo aplankyti Žirovicai, Stvolovičiai (Mikalajaus Radvilos fundacijos dėka ten įsikūrė maltiečių ordinas (Bertanowicz 1998: 73), o Radvila Žuvelė ypač vertino ten esantį Loreto namelį¹¹), giminės kriptą Nesvyžiaus Dievo Kūno bažnyčioje, Šv. Mykolo bažnyčia, Miras, Sverženius.

1751 m. Radvila Žuvelė rašo, kad prie šio atvaizdo atliko išpažintį ir priėmė Švč. Sakramentą. Taip pat prisimena, kad prie šio atvaizdo jis jau 3 kartus patyrė Dievo Motinos malonę¹². Vienas stebuklų – dukters Teofilijos pasveikimas. 1745 m. birželio 16 d. Radvila užrašė: „<...> Manoji Tosia jau kurį laiką karščiuoja ir visai perbalo <...>“¹³; birželio 25 d. pažymėjo, kad lankėsi Sverženiuje,¹⁴ o birželio 27 d. jau mini, kad atvaizdo malonės

10 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0030

11 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 441, 938, 1585.

12 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1691.

13 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1296.

14 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1297.

dėka Teofilė nustojo karščiuoti¹⁵. Kitas stebuklas aprašytas 1749 m. birželio mėnesį: kamuojamas akmenligės Radvila išsiuntė vaikus į Sverženių prašyti jam sveikatos. Vos jiems įsėdus į karietas akmuo pasišalino (nurodė net akmens dydį – kaip datulės kauliukas)¹⁶. Šių savo skausmų pabaigą didikas siejo su Sverženiaus Dievo Motinos malone. Panašu, kad tąkart sveikatos buvo prašyta ir globėjo šv. Mykolo, nes kitą dieną nuvykęs į šv. Mykolo bažnyčią dėkoti už pasveikimą¹⁷.

1754 m. Nesvyžiuje buvo išleistas leidinys „Nuo seno malonėmis garsėjantis Sverženiaus Dievo Motinos atvaizdas“ („Pełnośc nieograniczonych dobrodzieystw Matki Boskiej, w Obrazie Swierżneńskim zdawna cudami słynącey“), kuriame aprašyti prie šio paveikslo įvykę stebuklai ir patirtos malonės (1635–1751 metais paliudyti net 122 stebuklai). Vienas liudijimas – Radvilos Žuvelės. Šiame leidinyje žymiai detaliau nei dienoraštyje pasakojama apie 1749 m. metais įvykusį sveikatos pagerėjimą: skausmai buvę ūmūs, trys daktarai negalėję jų numalšinti, tepasiūlę vonios procedūrą, po kurios prasidėję raumenų traukuliai. Tuomet didikas prašęs žmonos, kad jo vaikus – Jonušą, Karolį, Teofiliją ir Karoliną – pasiųstų į Sverženių. Šiems vos pasiekus pilies vartus įvyko pagerėjimas, bet vaikai tęsė kelionę, norėdami padėkoti už atvaizdo suteiktą malonę. Trečiasis (o pagal metus – pirmasis) stebuklas, kurį paliudijo Radvila Žuvelė, įvyko, kai mažajam didikui tebuvo ketveri: jis, mirtinai sirgęs, buvo tėvų atneštas prie Sverženiaus Dievo Motinos paveikslo ir stebuklingai pagijo. Greičiausiai būtent ši vaikystėje suteikta atvaizdo malonė paskatino melsti prie jo sau sveikatos ir suaugus (Siekierski 1985: 105–106).

Ir vėlesniais gyvenimo metais Radvila klovėsi šiuo stebuklingu atvaizdu ir būdavo išklaustas. 1756 m jis vėl siuntė dvi savo dukteris prašyti sveikatos¹⁸ dėl jų sekinusios akmenligės ir po kelių dienų pajuto pagerėjimą. Iš tokių pavyzdžių matome, kad piligrimyste siekta šventųjų malonės nelaimėi ištikus. Į piligrimystę didikas leisdavosi pats arba vykdavo jo šeimos nariai.

Pasak P. Chomiko, stebuklingasis Sverženiaus Dievo Motinos atvaizdas dabar yra vietinės reikšmės, bet XVIII a. šio paveikslo garbinimas apėmė kone visą LDK (Chomik 2003: 79, 140).

15 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1297

16 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1583

17 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1583.

18 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1697.

Čia svarbus Radvilos Žuvelės vaidmuo: jo ir šeimos narių vizitai į bazilijonų bažnyčią turėjo būti žinomi tiek miestiečiams, tiek vietinei bajorijai, tiek Respublikos kilmingiesiems, kurie buvo susiję su didiku klientiniais ryšiais.

LEŠNOS DIEVO MOTINA

Dienoraštis liudija, koks svarbus Radvilai Žuvelėi buvo Palenkės Lešnos Pauliečių Švč. Mergelės Gimimo ir Šv. apaštalų Petro ir Povilo bazilikoje buvęs Dievo Motinos Hodegetrijos¹⁹ atvaizdas. Jo suradimo legenda panaši į Žirovicų: 1683 m. piemenys šį atvaizdą išvydę kriaušės medyje. Jau 1700 m. Lucko vyskupas pripažino, kad šio paveikslo radimo aplinkybės yra stebuklingos ir per trumpą laiką jis spėjo pagarsėti malonėmis (Račiūnaitė 2014: 67). Tiesiogiai dienoraštyje Lešnos Dievo Motinos paveikslas paminėtas tik du kartus²⁰, tačiau netiesioginės nuorodos liudija, kad lankomas jis buvo kur kas dažniau. 1720 m. Radvila Žuvelė drauge su Lucko vyskupu Joakimu Pšependovskiui atkeliavo į Lešną, kur vyko bažnyčios fundavimo ceremonija²¹. 1722 m. jo motina Ona Kotryna Sanguška Radvilienė dovanojo atvaizdai „suknelę“, pats Radvila Žuvelė skyrė šiai bažnyčiai dotaciją vargonų įsigijimui (Stojek-Sawicka 2011:134). Po metų jis savo dienoraštyje užrašė, kad iš Palenkės Bialos į Lešną ejęs pėsčiomis²². Tikėtina, kad šios kelionės tikslas buvo stebuklais garsėjantis atvaizdas.

1721 m. rugsėjo 3 d.²³ Radvila išklausęs Lešnoje ankstyvas mišias, kuriose lankęsis „su visais“²⁴, motina bei Trakų kaštelionienė (Radvilos

19 Vienas iš Dievo Motinos ikonografinių tipų. Lietuviškas vardo atitikmuo – Kelrodė. Hodegetrijos vardas atsirado IX a., greičiausiai nurodant ikonos buvimo vietą Hodegono šventovėje, kurios vardo etimologija siejama su šventovės vietoje buvusiu gydančiu šaltiniu ir graikiškąja žodžio reikšme „Palydovė kelyje“. Legenda byloja, kad pati Marija prie Hodegono šaltinio atvedusi du akluosius, kurie, plaudami akis jo vandeniui, atgavę regėjimą (Pagal Račiūnaitė T. „Lukiškių Dievo Motinos Ikona“. Prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-07-dr-tojana-raciunaite-lukiskiu-dievo-motinos-ikona/100322>).

20 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1117, 2233.

21 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0028.

22 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0059.

23 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0066.

24 Tie „visi“ išvardinti ankstesnės dienos įrašė; LDK dvaro maršalo žmona, Bresto vaivadienė su sūnumi, Trakų kaštelionienė, jaunesnės Radvilos seserys, Lukovo seniūnas. AGAD, AR 354, dz. XI, sygn. 2-80a, s. 0065

Lešnos Švč. Dievo Motina. XIX a. vid. Paveikslas saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje.

seserimi Konstancija Pranciška). Į šias rytines mišias šeimos nariai atvyko iš skirtingų vietovių: motina ir sesuo Konstancija Pranciška iš Bialos, jis su jaunesnėmis seserimis – iš Vorgulų. Greičiausiai dėl šio susitikimo buvo sutarta iš anksto. 1725 m., po sesers Teklės vestuvių su Jokūbu Flemingu, visa Radvilų šeima ir jos svečiai vyko į Lešną palaiminti jaunosios kelionei į šeimos namus²⁵. 1729 m. pirmagimio Mikalojaus ligos nuliūdinti Mykolas Kazimieras su žmona Pranciška Uršule ir dvaru pėsti ėjo į Lešną atlikti išpažinties ir prašyti sveikatos savo sūnui²⁶. Deja, malda nebuvo išgirsta – kitą dieną berniukas mirė²⁷. 1730 m. Radvila kartu su žmona vėl iš Bialos atvyko į Lešną atlikti išpažinties²⁸. Dienoraštyje net 14 kartų buvo paminėta, kad į Lešną važiuota pamaldoms ar atlikti išpažinties.

Nors pats atvaizdas dienoraštyje paminėtas tik 3 kartus, iš kitų įrašų akivaizdu, kad bene visą savo gyvenimą Radvila vis sugrįždavo prie šio paveikslėlio, o tikėjimą jo stebuklinga galia patvirtina minėtasis įvykis 1729 m., kuomet visa šeima ir dvaras meldėsi Lešnoje Dievo Motinai, prašydami išsaugoti didiko pirmagimio gyvybę. Taip pat svarbu pastebėti, kad Radvila Žuvelė vykdavo prie šio paveikslėlio pėsčiomis, o tai reiškė ypatingą bajoro nusizėminimą, skirtą pagerbti Lešnos Dievo Motiną.

BARŪNŲ DIEVO MOTINA

Pasak legendos, Barūnuose Dievo Motina taip pat pasirodė medyje. XVII a. pabaigoje buvo nutapytas Barūnų Dievo Motinos paveikslas. Vėliau, Mikalojaus Piesliako lėšomis, netoli apsireiškimo vietos pastatyta bazilijonų bažnyčia.

Barūnų bazilijonų bažnyčioje esančią Švč. Mergelę Mariją Hodegetriją Radvila Žuvelė aplankė antroje savo gyvenimo pusėje. Šis paveikslas garsėjo tarp vietos gyventojų, tačiau plačiau nebuvo žinomas. Atvaizdas pradėtas garbinti XVII a. Ašmenos regione, vėliau tapo žinomas plačiau ir tarp Vilniaus krašto gyventojų (Chomik 2003: 90–91). Šiaurės karo (1700–1721) metu atvaizdo saugumu rūpinosi didysis LDK etmonas Mykolas Servacijus Višnioveckis (Radvilos svainis, Teklės vyras), o 1710–1711 m. atvaizdas

25 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0187.

26 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0311.

27 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0312.

28 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0390.

pagarsėjo stebuklais tarp maro epidemijos išgydintų žmonių (Chomik 2003: 98–99).

Netoli Ašmenos esantys Barūnai nebuvo pagrindinis Radvilos kelionių tikslas, tačiau čia garbinamas atvaizdas patraukė didiko dėmesį, todėl kartą, važiuodamas pro šalį, jis nutarė paveikslą aplankyti. 1748 m. iš Nesvyžiaus pro Šumską jis vyko į Vilniaus vaivados rezidenciją Nemėžyje. Sustojęs pietų poilsio Barūnuose, čia išklaušė mišių prie stebuklingo atvaizdo²⁹. Panašiai nutiko ir 1761 m., kuomet didikas pro Šumską keliavo į Vilnių, o po kelių dienų, grįždamas atgal, pernakvojo Barūnuose, kur išklaušė rytinių mišių³⁰. Šis atvejis liudija, kad šventi paveikslai buvo lankomi ne tik piligriminių kelionių metu. Nors Barūnai buvo patogi nakvynės ar poilsio vieta, tačiau didikui ne mažiau buvo svarbu pasinaudoti proga pasimelsti ten esančioje šventoje vietoje.

Panašiomis aplinkybėmis lankyti dar du paveikslai – Boreke esantis ir stebuklais garsėjantis Švč. Mergelės Marijos atvaizdas bei Gostynio pilypiečių bazilikoje buvęs šv. Pilypo Nerio atvaizdas. Šios dvi vietovės buvo netoliese, patogios sustoti poilsui pakeliui į Vschovą, kur, savo ruožtu, buvo įprasta sustoti keliaujant į Drezdeną³¹. 1730 m. Radvila vyko ta kryptimi, lydėdamas brolių Jeronimą Florijoną į užsienio kelionę, iš kurios jis turėjęs parvežti karūnas Žirovicų Dievo Motinos atvaizdai vainikuoti. Tokiu būdu 1742 m. Radvilai Žuvelėi vykstant į Vschovą, Borekas ir Gostynis tapo tarpinėmis stotelėmis bei piligrimystės vietomis.

SOKALIO DIEVO MOTINA

Legenda Sokalio Dievo Motinos atvaizdo atsiradimą sieja su XIV a. pabaigoje gyvenusiu apakusiu tapytoju, kuris regėjimą atgavo melddamasis prie Čenstakavos Dievo Motinos paveikslėlio ir atsidėkodamas nusprendė nutapyti jos kopiją. Tačiau tikėtina, kad paveikslas buvo sukurtas vėliau – XVI–XVII a., o 1725 m. jis vainikuotas popiežiaus karūnomis (Račiūnaitė 2014: 55; 176).

29 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1498.

30 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 2205.

31 *Podróże litewskiego magnata do Gdańska, Człuchowa, a nawet i dalej...Fragmenty „Diariusza“ Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeńki“ z lat 1721, 1737, 1752*, wyd. Dygdała J., Warszawa, 2013, s. 51 (158 išnaša).

Sokaliao Švč. Dievo Motina. Samuelio Donneta raiziny. Apie 1724 m. Saugoma Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje.

1746 m. Radvila užrašė, kad pirmą kartą aplankė Sokalyje³² esantį ir stebuklais garsėjantį Dievo Motinos paveikslą, nutapytą pagal Čenstakavos Dievo Motinos atvaizdą (Račiūnaitė 2014: 50–54). Atrodo, kad apie šią kopiją jis buvo daug girdėjęs, nes įrašas dienoraštyje persmelktas ypatingo nuolankumo ir pagarbos šiam atvaizdui: „Nuvažiavęs 3 mylias, sustojau Sokalio vienuolyne ir pirmą kartą gyvenime aplankiau Nekaltosios Mergelės taumaturgiją³³ ir atsidaviau jos švenčiausiajai malonei“³⁴. Nors šis paveikslas dienoraštyje paminėtas tik du kartus (1746 ir 1749 metais³⁵), tačiau intonacija, su kuria jis pasakojo apie pirmąją vizitą Sokalyje, liudija, kad paveikslas jam buvo žinomas iš anksčiau ir didikui buvo svarbu jį aplankyti.

32 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1334.

33 Taumaturgija (gr. thauma(tos) – stebuklas + ergon – veiksmas, darymas) – stebukladarystės galia, kurią religijos priskiria dievams, šventiesiems, pranašams.

34 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1334.

35 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1555.

MILIATINO NUKRYŽIUOTASIS

Miliatino Nukryžiuotojo Jėzaus Kristaus paveikslas buvo nutapytas nežinomo italų dailininko ir apie 1700 m. dominikonų provincijolo Juozapo Mocarskio atgabentas į ATR. Paveikslas keliavo iš vienos šeimos į kitą, kol atiteko Antanui Sobieščanskiui, o 1734 m. buvo atgabentas į Naująją Stavą. 1745 m., susirgus Antano ir Magdalenos Sobieščanskių sūnui Jonui Nepomukui, berniukas stebuklingai pagijo paveikslą įdėjęs į lopšį. Po šio įvykio 1747 m. atvaizdas buvo perkeltas į artimiausią karmelitų vienuolyną, esantį Naujajame Miliatine³⁶.

Radvila pirmą kartą paveikslą aplankė 1752 m.³⁷ Atrodo, kad atvaizdas jam padarė stiprų įspūdį, nes po dvejų metų vyko ten vėl³⁸. Dienoraštyje jis pažymėjo, kad Miliatino Nukryžiuotojo Jėzaus Kristaus paveikslą lankė 3 kartus³⁹. Iš pirmo žvilgsnio galima susidaryti įspūdį, kad Radvila čia užsukdavo keliaudamas pro šalį. Tačiau rezidencijų inventoriai atskleidžia, kad šis paveikslas buvo išties labai gerbiamas⁴⁰. Albos eremitoriumo ir Nesvyžiaus pilies inventoriai liudija, kad Radvila užsisakė šio paveikslo kopijas ir meldėsi prie jų pagrindinių savo rezidencijų privačiausiose erdvėse – Alboje ir Nesvyžiaus rūmų maldykloje, kurioje iš viso buvę net 10 šio paveikslo kopijų⁴¹. Kopijos taip pat galėjo būti saugomos ir kitose rezidencijos patalpose ar net kitose rezidencijose. Deja, trūksta duomenų, kurie galėtų paaiškinti, kodėl Radvila šitaip vertino Miliatino Nukryžiuotojo paveikslą.

BIALYNIČIŲ DIEVO MOTINA

Leono Sapiegos lėšomis karmelitų bažnyčia Bialyničiuose buvo įkurta 1624 m., aptariamo atvaizdo atsiradimo aplinkybės nėra tiksliai žinomos, tačiau katalikiškoje tradicijoje paveikslas minimas nuo 1635 m. O 1761 m. jis buvo karūnuotas. Anot P. Chomiko, šis paveikslas karo tarp ATR ir Maskvos

36 Milatyn, Kameneco pavieta. Iš: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. VI, s. 418–419, http://www.rkc.lviv.ua/category_2.php?cat_1=10&cat_2=44&lang=3

37 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, 1751.

38 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, 1866.

39 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 1751, 1866, 2160

40 AGAD, AR, dz. XXV, jed. 2701/1, s. 6.

41 AGAD, AR 354, dz. XXV. 2694/3, s. 9.

metu buvo perneštas saugoti į Liachovičių miestelį, o į Bialyničius sugražintas tik 1760 m. (Chomik 2003: 82–85). Radvila savo dienoraštyje rašė, kad Bialyničiuose prie stebuklais garsėjančio Dangaus Karalienės paveikslo karmelitų bažnyčioje jis buvo 1745 m. kovo 19 d., savo Sutvirtinimo sakramento globėjo (Juozapo) vardo dieną⁴², dalyvavo ten vykusioje procesijoje.

Čia į akis krenta paveikslo lankymo datos ir istorinių faktų neatitikimas. Žinoma, dienoraščiai negali būti besąlygiškai patikimais šaltiniais, tačiau šiuo atveju sunku įtarti Radvilą nurodant neteisingą savo nakvynės vietą, nes kitų dienų įrašai liudija, kad didikas keliavo būtent po šias apylinkes: kovo 17 d. nakvota Šklove, kovo 18 d. pietauta Holovčyne ir nakvynei sustota Bialyničiuose, o kovo 19 d. lankytasi karmelitų bažnyčioje prie Bialyničių Dangaus Karalienės paveikslo.

ŠV. ARKANGELAS MYKOLAS

Itin svarbi Radvilai Žuvelei buvo šv. Mykolo koplyčia, kuri 1593 m. įkurta netoli Nesvyžiaus esančioje Angelų kalvoje. Tiesa, tuo metu koplyčia vadinosi šv. Rapolo vardu. Bet šis Radvilos Našlaitėlio pagerbtas šventasis keliautojų globėjas buvo tarsi nustumtas į antrą planą, o pamaldumas sutelktas į Šv. Mykolą, kai XVI a. buvo išvelgtas šios vietovės panašumas į Italijoje esančio Gargano kalno šventovę, kurioje yra bene seniausias šv. Mykolui skirtas sanktuariumas. Sumanyta šią sąsają plėtoti. Tad 1599 m. jau stebuklais spėjusi pagarsėti koplyčia buvo pervadinta šv. Mykolo vardu (Bernatowicz 50–54, 71). Koplyčioje buvusį stebuklingą šv. Mykolo atvaizdą Mykolas Kazimieras Radvila Žuvelė siejo su savo dangiškuoju globėju, į kurį dažnai kreipdavosi ištikus nelaimėi. Prie šio paveikslo ne kartą eita pėsčiomis, taip išreiškiant gilų tikėjimą, nuolankumą ir atsidavimą jo malonei.

Kitų stebuklais garsėjančių atvaizdų lankymą pirmiausiai sietume su jau minėtu Radvilos Žuvelės mobilumu. Keliaudamas jis niekada nepamiršdavo maldos ir mišių, todėl sustodavo pakeliui pasitaikančiose šventovėse. Pavyzdžiui, garsioji Čenstakavos Dievo Motina, dėl kurios, atrodytų, toks pamaldus žmogus kaip Radvila Žuvelė galėjo išsiruosti į sunkią piligriminę kelionę, dienoraštyje teminima du kartus ir abiem atvejais Lenkijos

karaliene tituluojamas Marijos atvaizdas pagerbtas tik keliaujant pro šalį. Bet pagarba išreikšta deramai: 1733 m., Naujų metų išvakarėse, numatęs nakčiai apsistoti Čenstakavoje, likus ketvirčiui mylios, dalį kelio įveikė pėsčiomis ir ėjo tiesiai į bažnyčią⁴³; Naujų metų rytą sutiko prie šio paveikslo, atlikdamas išpažintį ir priimdamas Švč. Sakramentą bei prašydamas Čenstakavos Dievo Motinos globoti jį visą likusį gyvenimą.

Kitą kartą šį atvaizdą jis aplankė vykdamas į Joanos Bžostovskos Leščinskos, Kališo vaivadienės, laidotuves⁴⁴. Atvykęs į Čenstakavą, Radvila nuskubėjo į bažnyčią, kur prie garsaus paveikslo priėmė Komuniją, o po pietų dalyvavo vaivadienės laidotuvėse. Šį kartą jis taip pat pasi-naudojo kita proga. Svarbu paminėti, kad Nesvyžiaus koplyčioje jis turėjo šio atvaizdo kopiją, prie kurios meldėsi⁴⁵. Švento paveikslo kopijos buvo gerbiamos kaip ir originalai, jie buvo tarsi susiję nematomomis gijomis, galėjo suteikti tikinčiajam ryšio su tikroju šventu atvaizdu pojūtį, o malda prie šių atvaizdų – pelnyti malonių.

IŠVADOS

M. K. Radvilos Žuvelės dienoraštis yra įdomus šaltinis tiriant tiek šio didiko, tiek XVIII a. ATR aristokratijos pamaldumo tradiciją. Šiame straipsnyje siekta supažindinti su didiko piligriminėmis kelionėmis prie stebuklais garsėjančių atvaizdų. Dienoraštyje įrašai lakoniški, orientuoti į veiklos aprašymą (buvau, mačiau, dariau), tiesioginių savirefleksijos ar atviresnių religinių apmąstymų nėra. Tačiau net ir sausai fiksuoti įvykiai ir jų aplinkybės suteikia galimybę analizuoti Radvilos Žuvelės religines praktikas. Šiuo atveju – piligrimystę.

Radvila Žuvelė labai daug keliavo po ATR. Iš didiko dienoraščio galime sužinoti, kokius stebuklais garsėjančius atvaizdus jis lankė nuolatos, o prie kurių meldėsi tik pasitaikius progai, keliaudamas pro šalį. Iš jo kelionių aprašymų matyti, kurie šventi paveikslai ATR buvo garsiausi. Radvila Žuvelė didžiausią pamaldumą reiškė savo valdose ar netoliese esantiems Švč. Mergelei Marijos ar kitų šventųjų atvaizdams. Iš viso savo dienoraštyje jis paminėjo net 27 skirtingus stebuklais garsėjančius atvaizdus, 11 iš jų buvo tuometinėje LDK teritorijoje, ypatingai vertinti

42 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, 1283.

43 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0593.

44 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0880.

45 AGAD, AR 354, dz. XXV, jed. 2701/1, s.7

1. Barūnai; 2. Bialyničiai; 3. Naugardukas; 4. Naujasis Sverženius; 5. Nesvyžius; 6. Palenkės Lešna; 7. Trakai; 8. Vilnius; 9. Vistyčiai; 10. Žirovicai

M. K. Radvilos Žuvėlės lankytų šventų atvaizdų vietos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje. Panaudotas Norynbergo 1749 m. žemėlapis. Iš: S. Alexandrowicz „Rozwój kartografii Wielkiego księstwa litewskiego od XV do połowy XVIII wieku. Poznań 1989.

Sverženiuje, Žirovicuose, Palenkės Lešnoje ir Nesvyžiuje esantys paveikslai (visi jie buvo Radvilų valdose, pagrindinėse šeimos rezidencijose arba netoli jų). Kiti dienoraštyje įvardinti 16 atvaizdų buvo Lenkijos Karalystės teritorijoje. Nors juos didikas lankydavo pasaulietinių kelionių metu, akivaizdu, kad dalis jų buvo labai svarbūs – tai Sokalio Dievo Motina, Miliatino Nukryžiuotasis, Čenstakavos Dievo Motina.

Beveik visi LDK teritorijoje esantys stebuklais garsėjantys paveikslai, kuriuos lankė didikas, vaizduoja Dievo Motiną. Išskirti galima tik Šv. Mykolo arkangelo paveikslą Nesvyžiuje, kurį

didikas ypač gerbė, matyt, ne tik dėl to, kad jis garsėjo savo malonėmis tikintiesiems, bet ir kaip dangiškąjį savo globėją.

Radvila nuo pat vaikystės tikėjo Sverženiaus Dievo Motinos paveikslo galia ir ypatinga jo globa, liudijo ne vieną jo padarytą stebuklą. Taip pat garbino ir Žirovicų Dievo Motinos atvaizdą. Įdomu, kad šie du dienoraštyje akcentuoti paveikslai buvo saugomi bazilijonų bažnyčiose. Taigi, unitų tikėjimas ir jiems svarbios relikvijos buvo natūrali katalikiškojo pasaulėvaizdžio dalis, o Unitų Bažnyčia ir jos šventovės buvo integrali LDK katalikų religinio pasaulėvaizdžio dalis.

Lentelė. MYKOLO KAZIMIERO RADVILOS DIENORAŠTYJE PAŽYMĖTI LANKYTI STEBUKLINGI ATVAIZDAI.

(M. K. Radvilos Žuvelės dienoraštis buvo rašytas lenkų kalba, todėl vietovardžiai, šalia lietuvių kalbos, nurodomi lenkų kalba. Tų vietovių, kurios yra dabartinės Baltarusijos arba Ukrainos teritorijoje, pavadinimai pateikiami gudų ir ukrainiečių kalba.)

Vietovė	Apsilankymo metai	Šventovė ir atvaizdas
Berdyčovas (ukr. Бердичів, lenk. Berdyczów ¹). Miestas Ukrainos teritorijoje, XVIII a. priklausė Lenkijos karalystei.	1747	Basųjū Karmelitų Nekaltojo Prasadėjimo bažnyčia. Dievo Motinos paveikslas.
Bialyničiai (balt. Бялынічы, lenk. Białynicze). Miestas dabartinės Baltarusijos teritorijoje, XVIII a. priklausė LDK.	1745	Švč. Dievo Motinos Škaplierinės Senosios Regulos Karmelitų bažnyčia. Dangaus Karalienės paveikslas. ²
Borekas (lenk. Borek, dab. Borek Wielkopolski). Miestas dabartinės Lenkijos teritorijoje, XVIII a. priklausė Lenkijos karalystei.	1730, 1742	Dominikonų Švč. Mergelės Marijos bažnyčia. Švč. Mergelės Marijos paveikslas ³ .
Barūnai (balt. Баруны, lenk. Boruny). Miestas dabartinės Baltarusijos teritorijoje, XVIII a. priklausė LDK.	1748, 1761, 1761	Šv. Petro ir Povilo bazilijonų bažnyčia. Švč. Mergelė Marija Kelrodė ⁴ .
Čenstakava (lenk. Częstochowa). Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1734, 1738	Pauliečių Dievo Motinos koplyčia. Švč. Dievo Motinos paveikslas.
Chelmas (ukr. Холм, lenk. Chełm). Miestas dabartinėje Ukrainos teritorijoje. XVIII a. priklausė Lenkijos karalystei.	1746	Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilika. Santa Maria Maggiore paveikslas.
Choroščius (lenk. Choroszcz). Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1761	Dominikonų Šv. Jono Krikštytojo ir Šv. Stepono bažnyčia. Švč. Mergelės Marijos Dangaus Valdovės paveikslas.
Gostynis (lenk. Gostyni). Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1730, 1742, 1742,	Pilypiečių bazilika. Šv. Pilypo Nerio paveikslas.
Kijaniai (lenk. Kijany). Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1744	Šv. Onos parapinė bažnyčia. Švč. Dievo Motinos Škaplierinės paveikslas.
Krasnobrudas (lenk. Krasnobród). Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1757	Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo bažnyčia. Bialyničų Švč. Mergelės Marijos tipo paveikslas.
Luckas (ukr. Луцьк, lenk. Łuck). Dabartinės Ukrainos teritorijoje, XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1736	Švč. Dievo Motinos altorius Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo dominikonų bažnyčioje.
Palenkės Lešna (lenk. Leśna Podlaska). XVIII a. priklausė LDK.	1729, 1742, 1761 ⁵	Pauliečių Dievo Motinos sanktuariumas. Švč. Mergelė Marija Hedegetrija.
Lvovas (ukr. Львів, lenk. Lwów), miestas dabartinės Ukrainos teritorijoje, XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1752	Lvovo katedra. Švč. Dievo Motinos paveikslas.
Naujasis Miliatinas (ukr. Новий Милатин, lenk. Milatyn Nowy). Dabartinės Ukrainos teritorijoje, XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1752, 1754, 1759	Basųjū Karmelitų Šv. Kryžiaus bažnyčia. Nukryžiuotojo Jėzaus paveikslas.

1 M. K. Radvilos Žuvelės dienoraštis buvo rašytas lenkų kalba, tad ir vietovardžiai, šalia lietuvių kalbos bei dabartinio pavadinimo, nurodomi lenkų kalba.

2 (Račiūnaitė 2014: 459).

3 (Račiūnaitė 2014: 212).

4 (Račiūnaitė 2014: 459).

5 Nurodo lankęs paveikslą šiais metais, tačiau dienoraštyje yra įrašų, kuriuose minimos kelionės į Lešną pamaldoms. Tad galime daryti prielaidą, kad šios kelionės buvo inspiruotos ten esančio paveikslo.

Vietovė	Apsilankymo metai	Šventovė ir atvaizdas
Naugardukas (balt. Навагрудак, lenk. Nowogródek). Miestas dabartinės Baltarusijos sudėtyje, XVIII a. priklausė LDK.	1751	Parapinė Viešpaties Atsimainymo bažnyčia. Švč. Dievo Motinos, laikančios kūdikėlį Jėzų, paveikslas.
Nesvyžius (balt. Нясвяж, lenk. Nieśwież). Miestas dabartinės Baltarusijos sudėtyje, XVIII a. priklausė LDK.	1720, 1761	Nesvyžiaus pilies koplyčia. Loreto Švč. Mergelė Marija – Jono Sobieskio paveikslas ⁶ .
Nesvyžius (Angelų kalnas) (balt. Нясвяж, lenk. Nieśwież). Miestas dabartinės Baltarusijos sudėtyje, XVIII a. priklausė LDK.	1737, 1737, 1739, 1741, 1749, 1751, 1752, 1752, 1753, 1754, 1754, 1755, 1757, 1757, 1758, 1758, 1759, 1759, 1670, 1761 ⁷	Šv. Mykolo bažnyčia. Šv. Mykolo arkangelo paveikslas.
Liublino Ostruvas (lenk. Ostrów Lubelski). Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1748	Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia. Švč. Dievo Motinos paveikslas.
Podkamenis (ukr. Підкамінь, lenk. Podkamień). Dabartinės Ukrainos teritorijoje, XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1729, 1744	Dominikonų Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčia. Švč. Mergelės Marijos Rožinio paveikslas.
Raskos (Kaskos) (lenk. Raskie ⁸). Panašu, kad įsivėlė klaida. Dienoraščio duomenimis keliauta buvo iš Varšuvos pro Blonius (lenk. Błonie į Suchą (lenk. Nowa Sucha) ir pakeliui buvo užsukta į vietovę, dienoraštyje įrašytą kaip Raski, tačiau pakeliui yra kaimelis pavadinimu Kaski, kuris ir garsėjo paminėtais atvaizdais. Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1730	Parapinė Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia ⁹ , Švč. Dievo Motinos, laikančios kūdikėlį Jėzų, ir šv. Antano atvaizdai.
Naujasis Sverženius (balt. Новы Свержань, lenk. Nowy Świerżeń). Dabartinės Baltarusijos sudėtyje, XVIII a. priklausė LDK.	1738, 1751, 1754, 1757	Nuo 1743 m. Šv. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bazilijonų bažnyčioje esantis Švč. Dievo Motinos paveikslas.
Sokalis (ukr. Сокаль, lenk. Sokal). Dabartinės Ukrainos teritorijoje, XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1746, 1749	Sokalio Švč. Mergelės Marijos bernardinų bažnyčia. Švč. Dievo Motinos Nuliūdusiųjų Paguodos paveikslas.
Šamotulai (lenk. Szamotuły). Dabar ir XVIII a. įėjo į Lenkijos sudėtį.	1752	Dievo Motinos Nuliūdusiųjų Paguodos ir Šv. Stanislovo kolegine bažnyčia. Švč. Dievo Motinos paveikslas.
Trakai	1728	Trakų Dievo Motinos Apsilankymo bažnyčia. Dievo Motinos paveikslas.
Vilnius	1757	Bernardinų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia. Pusmėnulį pamynusios Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas.
Vistyčiai (balt. Вістычы, lenk. Wistycze). Dabartinės Baltarusijos sudėtyje, XVIII a. priklausė LDK.	1746, 1751	Cistersų Šv. Sofijos bažnyčia. Dievo Motinos su Jėzumi Emanueliu paveikslas.
Žirovicai (balt. Жыровічы, dienoraštyje Žurowice, dab. lenk. Żyrowicze). Dabartinės Baltarusijos sudėtyje, XVIII a. priklausė LDK.	1733, 1735, 1738, 1739, 1751, 1756, 1756, 1758, 1759	Bazilijonų Šv. Kryžiaus Atradimo cerkvė. Gailestingosios Dievo Motinos (Eleusa) paveikslas.

6 Akivaizdu, kad prie šio paveikslo buvo melstasi žymiai dažniau, nors dienoraštyje jis buvo paminėtas tik du kartus.

7 Šv. Mykolo paveikslas lankytas dėl įvairių priežasčių – maldai, apžiūrint bažnyčios remontą, susitinkant su jėzuitais ir t. t.

8 AGAD, AR 354, dz. VI, sygn. 2-80a, s. 0358

9 Litak s. 297

ŠALTINIAI:

- AGAD, AR dz. VI = Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Archiwum Radziwiłłów (AR) 354, dz. VI, sygn. 2-80a, Kopia diariusza Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeńko” (1702-1762), hetmana wielkiego litewskiego i wojewody wileńskiego s zapiskami z lat [1702] 1719-1761 r.
- AGAD, AR, dz. XXV = Inwentarz zamku Nieświeżskiego 1758 roku.
- Siekierski 1985 = Maciej Siekierski. *Society and Religion in the Grand Duchy of Lithuania: A Reprint of the 1754 Nieśwież edition of Pełnia pięknej jak księżyc, łask promieniami światła przyświecająca*. Berkeley, 1985.

LITERATŪRA:

- Anusik, Stroynowski 1991 = Zbigniew Anusik, Andrzej Stroynowski. Problemy majątkowe Radziwiłłów w XVIII w. Iś: *Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*, t. XLVIII. Warszawa-Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1991, p. 79-113.
- Bernatowicz 1998 = Tadeusz Bernatowicz. *Mile Christianus Et Peregrinus*. Warszawa: Neriton, 1998.
- Chomik 2003 = Piotr Chomik. *Kult ikon Matki Bożej w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI-XVIII wieku*. Białystok: Wydział historyczno-socjologiczny uniwersytetu w Białymstoku, Instytut Socjologii, 2003.
- Černius 2015 = Remigijus Černius. Bažnytinė Brastos unija ir jos istorinis kontekstas. Iś: Andriejus Mlodzianovskis. *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija*. Sudarytoja Jolita Liškevičienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015, p. 321-401.
- Dymnicka-Woloszyńska 1987 = Hanna Dymnicka-Woloszyńska. Radziwiłł Michał Kazimierz zwany Rybeńko. Iś: *Polski Słownik biograficzny*, t. XXX/2, z. 125. Warszawa: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, p. 298-306.
- Griciūtė-Šverebienė 2011 = Liepa Griciūtė-Šverebienė. *XVII-XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011.
- Leśniewski 1992 = Sławomir Leśniewski. *Poczet hetmanów Polskich i Litewskich: XVIII wiek*. Warszawa: Anta, 1992, p. 135-157.
- Litak 2006 = Stanisław Litak. *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*. Lublin: Tow. Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2006.
- Muszyńska 2013 = Agata Muszyńska. *Starania Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeńki” o rękę Marii Zofii z Sieniawskich, Codziennosc i niecodziennosc oświeconych. Cz. 2: W rezydencji, w podróży i na scenie publicznej*. Red. Bożena Mazurkowska. Katowice, 2013, p. 89-100.
- Nagielski 2006 = Mirosław Nagielski. Radziwiłł Michał Kazimierz Rybeńko. Iś: *Poczet hetmanów Rzeczypospolitej: Hetmani litewscy*. Pod. Red. Mirosław Nagielski. Warszawa: Bellona, 2006, p. 276-290.
- Podróże litewskiego magnata do Gdańska, Człuchowa, a nawet i dalej... Fragmenty „Diariusza” Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeńki” z lat 1721, 1737, 1752*. Wyd. Jerzy Dygdała. Warszawa: Instytut Historii PAN, 2013.
- Račiūnaitė 2014 = Tojana Račiūnaitė. *Atvaizdo gyvastis: Švč. Mergelės Marijos stebuklingųjų atvaizdų patirtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII-XVIII a.* Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014.

- Rakutis 2005 = Valdas Rakutis. Radvilų milicija XVIII a. Iś: *Karo Archyvas*, 2005, Nr. 20, p. 101-162.
- Rakutis 2008 = Valdas Rakutis. Mykolas Kazimieras Radvila Žuvelė. Iś: *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai: LDK didieji etmonai ir sukilimų vadai, t. I*. Sudarytojai Gintautas Surgailis, Juozas Olekas. Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 2008, p. 212-218.
- Sajkowski 1965 = Alojzy Sajkowski. *Od Sierotki do Rybeńki: w kręgu radziwiłłowskiego mecenatu*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1965.
- Stojek-Sawicka 2011 = Karolina Stojek-Sawicka. *Duchowieństwo katolickie w życiu Radziwiłłów Nieświeżkich w XVIII wieku*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.
- Zielińska 1971 = Zofia Zielińska. Mechanizm sejmikowy i klientela Radziwiłłowska za Sasów. Iś: *Przegląd Historyczny*, t. LXII, z. I. Warszawa, 1971, 62/3, p. 397-419.
- Дзярынош Князя Міхала Казімера Радзівіла, ваяводы Віленскага, Гетмана Вялікага В. К. Літ. Iś: *Спадчына*. Мінск, 1994, Nr. 4-5.

INTERNETO ŠALTINIAI:

- Ludwik Dziedzicki, Milatyn. Iś: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod. red. Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa: druk „Wiek”, 1885, p. 418-419. Prieiga internetu: http://dir.icm.edu.pl/Słownik_geograficzny/Tom_VI/ [Žiūrėta 2017m. spalio 6 d.].
- Oficialus Lvovo arkivyskupijos puslapis: Sanktuarium Pana Jezusa Konającego z Milatyna, Львівська Архідієцезії Римсько-Католицької Церкви. Prieiga internetu: http://www.rkc.lviv.ua/category_2.php?cat_1=10&cat_2=44&lang=3. [Žiūrėta 2017 m. spalio 6 d.].
- Račiūnaitė Tojana „Lukiškių Dievo Motinos Ikona”. Prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-07-d-r-tojana-raciunaite-lukiskiu-dievo-motinos-ikona/100322>. [Žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 17 d.]

PILGRIMAGE OF MICHAŁ KAZIMIERZ ‘THE FISH’ RADZIWIŁŁ

Vika VELIČKAITĖ

This article analyses the piety towards miraculous images in the Polish-Lithuanian Commonwealth by Michał Kazimierz ‘the Fish’ Radziwiłł (Lith. Mykolas Kazimieras Radvila Žuvelė), Grand Hetman of the Grand Duchy of Lithuania and Voivode of Vilnius. The main source for this research is Radziwiłł’s diary, covering the period of 1719-1761. This noble meticulously recorded his daily activities, especially emphasising religious life: he would note when and where he would attend Mass, make confession, accept the Blessed Sacrament. Much attention was paid to visitation of miraculous images located within the Polish-Lithuanian Commonwealth. This article covers and briefly presents the miraculous images most often visited by Radziwiłł ‘the Fish’; these images had a particularly important place in his life.

Kauno Vytauto Didžiojo universitetas,
K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas,
E. paštas: 7alamandra@gmail.com
Gauta 2017-09-20, įteikta spaudai 2017-10-24